

Čína v současné světové dynamice akumulace a třídního boje jako výzva pro radikální levici

Rostoucí význam Číny jak pro světovou kapitalistickou akumulaci, tak pro přestavbu internacionální dělnické třídy uznává každý. Paleta různých přístupů k této otázce je však v širší „levici“ tak pestrá, jak byla pestrá někdejší škála pohledů na „ruskou otázku“, a nakonec plyne z těchž teoretických rámců. Staří maoisté a „marxistě-leninisté“ obhajují návrat k systému Maa před rokem 1978. Ti, co nahlíží na Čínu jako na státně-kapitalistickou (jako já) či osamocení „byrokratičtí kolektivisté“ nebo ortodoxní trockisté dávají přednost odstranění stalinistické byrokracie dělnickou třídou skrze revoluci (ačkoli pro trockisty by taková revoluce byla toliko „politická“, nikoli sociální). Takové názory na dnešní dynamiku Číny a na to, jak jí dosáhla, vedou k rozdílným koncepcím, co se praktických úkolů týče.

Všechny tyto debaty jsou svázány s potenciálním vzestupem Číny jako příštího „hegemonu“ světového kapitalistického systému. Takové debaty zvláštním způsobem připomínají diskuse o „Japonsku jako hráči číslo jedna“ z 80. let a stejně tak mohou skončit v popelnici. Samotná formulace problému tímto způsobem vede k celé řadě dalších otázek. Předně je to 80 let stará marxistická debata o „úpadku“ či „rozkladu“ kapitalismu jako globálního systému a otázka, jak tato analýza může vysvětlit a interpretovat nezpochybnitelný velký rozvoj výrobních sil ve východní Asii, k němuž došlo během minulých 35 let (v Jižní Koreji, Tchaj-wanu a Číně, stejně jako u „letících hus“, jako je Malajsie, Thajsko atd.), a konečně v širší skupině „vynořujících se ekonomik“ (Brazílie, Rusko, Indie atd.), které v poslední době rychle rostou. Většina soudů ohledně současné Číny stojí a padá s tím, jak se kdo staví k otázce „úpadku“.

K tomu, aby se stala první kapitalistickou velmocí v jakémkoli smyslu toho slova, má Čína bezpochyby ještě dlouhou cestu před sebou. Její HDP je stále ještě asi 1 100 dolarů na jednoho obyvatele. Celkový HDP v roce 2003 byl 1,4 bilionu dolarů, šestý nejvyšší na světě, ale čínské statistiky jsou přibarvovány (čímž Čína není ani zdaleka výjimečná) místním politicky motivovaným zprávami. Ano, Čína v roce 2004 překonala jako největší světový příjemce přímých zahraničních investic (FDI) Spojené státy a minulý rok zahraniční kapitál vydělal asi 10 až 15 miliard dolarů čistého jakožto výnosy z investic. Přibližně tutéž částku však světový kapitál vydělal v... Austrálii. Obrat k „socialistické tržní ekonomice“ po roce 1978 dosud zlepšil způsob života zejména asi 200 milionům lidí v pobřežních oblastech, z nichž asi 50 milionů dosahuje životních standardů „střední třídy“. Prvořadou sociální otázkou v Číně však dnes je: co se stane s dalšími 900 miliony lidmi (převážně rolníky), kteří dosud nebyli tržními reformami dotčeni pozitivně - či jimi byli dotčeni negativně? Existuje zde odhadem asi 100 milionů lidí kočovné populace, kteří se stěhují z města do města a hledají práci. Na severovýchodě, zejména v Mandžusku, vyrostl „rezivý hrnec“. Díky propouštění ve

velkých, státem vlastněných podnicích a díky tomu, jak jsou tunelovány svými manažery, přišla země o síť 20 milionů průmyslových míst. (Na stranickém kongresu v roce 1997, který posvětil jeho nástup do funkce uvolněním Teng Siao-Pchinga, Tiang Ce-Min ohlásil propuštění dalších 100 milionů lidí během následujících deseti let.) Bankovní systém je údajně plný „špatných úvěrů“ a západní kapitalistický tisk si dělá starosti o deflační výbuch, který by byl stejný či ještě horší, než bylo prasknutí japonské bubliny v roce 1990.

V tomto kontextu se zdá, že politická a sociální situace země je velmi neklidná, pokud ne přímo otevřeně výbušná. Nepokoje dělníků, nezaměstnaných a důchodců oloupených o své peníze se, zdá se, staly všední věcí, zejména na severovýchodě, i když jen vzácně překročí lokální rámec. Nedávný článek z New York Times (z prosince 2004) líčí několikadenní nepokoje ve středně velkém městě, vyvolané incidentem mezi arogantním yuppiekem a jedním dělníkem. V článku se psalo, že během loňského roku došlo k 60 tisícům podobných incidentů. Jakýkoli pokus o nezávislé organizování se na pracovišti (tedy mimo vládou kontrolované odbory) se setkává s vážnou represí včetně věznění, pracovních táborů a nepopíratelných vražd militantů (užitečným zdrojem o této problematice je China Labour Bulletin, vycházející v Hongkongu, je však třeba mít na paměti, že je financován severoevropskou sociální demokracií a britskou Labour Party, kteří bezpochyby doufají, že v Číně vyrostou odborové hnutí typu polské Solidarity, které bude beranidlem proti stále zakořeněným tvrdým stalinistům ve stranické aparátu). Nedávno zveřejněné dokumenty hovoří o setkání mezi vrchními činiteli americké vlády s funkcionáři AFL-CIO ohledně otázky pracujících v Číně a co s ní dělat. Existují domněnky (které se naprosto zdají dávat smysl), že China Labour Bulletin dostává nezanedbatelné finanční dary od National Endowment for Democracy (NED), která stála za pokusem o puč proti Hugo Chavezovi v roce 2003.

Pozice a role Čínských „stoupenců tvrdé linie“ (v zásadě lidí, kteří jsou nepřátelští k tržním reformám po roce 1978 z maoistického úhlu pohledu) je, pro různé pohledy, hlavním zdrojem sváru. Zatímco někteří lidé na levici a ultra-levici vemlouvavě hovoří o tom, že vynoření se rozvinutého kapitalismu v Číně je již nezvratné, soudím já (jak naznačují již výše zmíněná fakta), že je velmi problematické a že obě frakce Komunistické strany Číny si jsou vědomi, že se vezou na tornádu. Proreformní frakce by z Číny ráda vystavěla gigantický Tchaj-wan či dokonce Singapur, ale ohromná rolnická otázka (což je něco, čemuž nečelil Tchaj-wan - a Singapur už vůbec ne) mě napadá jako téměř nepřekonatelná překážka, která stojí takovému snu v cestě. Informované západní kapitalistické think tanky a finanční tisk si jsou silně vědomi toho, že aby byla dokončena integrace Číny do „globalizace“, musí být demontována ne-konvertibilita Čínské měny a státní monopol na zahraniční obchod (tedy dva faktory, díky nimž byla Čína imunní asijskému finančnímu zhroucení v letech 1997-98). Na nekonvertibilní

měně, státním monopolu zahraničního obchodu a znárodnění není nic skutečně „socialistického“ a všechny tři tyto prvky existovaly v nacistickém Německu (znárodnění bylo samozřejmě daleko mírnější, avšak velmi reálné). Zdá se, že hlavním stoupencem zachování těchto prvků je stalinistická stará garda a proudy, jako jsou ortodoxní trockisté, na ně poukazují jako na důkaz přetrvávajícího „socialistického“ charakteru Číny. Státně-kapitalistická, kolektivně-byrokratická a ortodoxně trockistická analýza povahy Čínské společnosti tedy vede k rozdílným posouzením jak sociální dynamiky, tak frakční situace uvnitř stranické elity. A takováto zhodnocení nás vedou rovnou zpátky - k otázce kapitalistického „úpadku“.

Zdá se, že mnoho lidí, kteří píšou o dnešní Číně (a tady odkazují na mnohem širší názorovou škálu, která přesahuje marxistické či radikálně levicové debaty), považuje za jisté, že se Čína stane do poloviny 21. století hlavním pólem světového kapitalismu, ne-li skutečným hegemonem. Jak je naznačeno výše, takový závěr je podle mě nejistý. Předně, myslím si, že k tomu může dojít jen skrze proces, který by byl podobný procesu, jímž Spojené státy nahradily Británii a který trval tři desetiletí poznamenané světovou válkou, depresí a sociální retrogresí (fašismus, stalinismus). (Budoucí historici, vskutku, mohou na naši současnou éru nahlížet jako na první fázi takového procesu). Cokoli se odehraje v Číně, jakkoli Čína důležitá je a bude, odehraje se jako součást SVĚTOVÉ dynamiky. Podle mé osobní analýzy Čína zaujímá, vzhledem ke světovému kapitalismu, pozici zcela podobnou pozici Ruska v desetiletích před rokem 1917, jmenovitě takovou pozici, kdy je úplné ustavení kapitalisticko-buržoazní společnosti ohroženo velmi reálnou možností „permanentní revoluce“ (takovouto analýzu aplikoval Marx v roce 1848 na Německo a Trockij po roce 1905 na Rusko), v níž se završení buržoazní revoluce přelévá v revoluci proletářskou. Čínská vládnoucí elita se veze na tornádu přesně kvůli tomu, že její vlastní nezbytné reformy zcela viditelně uvádějí do chodu sociální proces, který by je mohl naprosto udolat, zejména povstání dělnické třídy a rolníků, které by nezbytně nabralo (skutečně) socialistický obsah a spojilo by se s světovou dělnickou třídou v podobném vývoji, či by (jako v Rusku) mělo sklon k pádu nazpátek do jistého druhu uzavřené autoritářské samovlády.

Mám za to, že kapitalisté ve Spojených státech si jsou silně vědomi toho, že takovéto povstání v Číně by pro ně bylo daleko nebezpečnější než „pouhý“ vzestup Číny jako nové kapitalistické supervelmoci, která hrozí, že vystřídá hegemonii USA. Čína by se rovněž mohla regionálně dezintegrovat (jako se to stalo v minulosti) a desítky milionů uprchlíků by mohly potenciálně destabilizovat další části Asie. Konečným cílem amerických a západních kapitalistů (cíl, který je podle mě extrémně obtížné splnit) musí být stabilita a dohoda s Čínskou elitou vstřícnou ke „globalizaci“, tedy k plně otevřené ekonomice, a hnutí organizované práce typu polské Solidarity by jim ho mohlo pomoci dosáhnout. CIA nedávno odhalila, že stěžejní uvažování Bushovy administrativy se (navzdory spolupráci na „válce proti teroru“ po 11. září) nese v duchu přesvědčení, že

USA a Čína jsou ve svatu zvyšování konfliktu. Mám za to, že právě v tom tkví smysl rozmístění vojenských sil USA po 11. září v Eurasii, což je pokračujícím úspěchem Spojených států po dezintegraci sovětského bloku 1989-1991. Strategie Spojených států se týká celé délky hranic Ruska a Číny a Spojené státy pro její dosažení učinily gigantické kroky. Protože si nemyslím, že američtí kapitalisté uvažují (alespoň ne teď) v intencích permanentní revoluce jako hrozby, je jejich největší noční můrou, že by se objevil východoasijský kapitalistický hegemon (možná asijská verze Evropské unie) a/nebo Asijský měnový fond toho typu, který navrhovalo Japonsko během asijského zhroucení v letech 1997-98. Na cestě k vytvoření takového pólu stojí velké překážky, zejména otázka Tchaj-wanu, opětovné sjednocení Koreje a znovuožívající japonský nacionalismus, to všechno mohou Spojené státy využívat, aby brzdily asijskou regionální integraci způsobem, kterým brzdí palestinskou otázku na Středním východě. Jsem nicméně přesvědčen, že existují členové jak amerických, tak asijských elit, kteří vidí právě ve vytvoření takového pólu současný zájem.

Žádné hodnocení globální úlohy, kterou Čína hraje, nemůže opominout skutečnost, že Čínská banka (centrální banka) drží přes půl bilionu dolarových rezerv, z nichž většinu převedla do dluhopisů americké vlády, a každý se objevují nové spekulace o tom, kdy už Čínu přestane bavit dál držet tato aktiva, jejichž cena klesá, a přejde od dolaru k větší „diverzifikaci“ svých rezerv. Proud, který na Čínu pohlíží jako na světovou antiimperialistickou sílu, musí vysvětlit, jak došlo k tomu, že má Čína takovou úlohu ve světové kapitalistické akumulaci a dnes se z ní stává svěbytný zahraniční investor (např. v Kanadě, jižní Americe a v Africe).

Několikrát jsem odkazoval k rámci „úpadku“ či „období rozkladu kapitalismu“ jako k nezbytné součásti jakéhokoli zhodnocení toho, kam Čína směřuje. Tato teorie má rozličné výrazy. Všechny však docházejí k tvrzení, že na vývoji kapitalismu po roce 1914 je něco fundamentálně odlišného (a „úpadkového“). Marxisté, kteří teorii úpadku, na druhé straně, odmítají, mají za to, že kapitalismus se dnes chová tak, jak se choval vždy, zejména rozvíjí globální výrobní síly, a že Čína úspěšně vytlačí Spojené státy stejně jako Spojené státy vytlačily Británii. Jako hlavní výraz kapitalistického úpadku bych uvedl miliardy lidí, zejména ve Třetím světě (ne však výlučně) (a miliony v Číně samotné), které žijí v extrémní nejistotě, protože kapitalismus je nemůže se ziskem zaměstnat, což je zcela analogické „rezervní armádě nezaměstnaných“, kterou Marx popisoval v zejména národním (tedy britském) kontextu v 60. letech 19. století. Tato populace navíc, skrze světovou migraci, zejména do metropolí, vyvolává tlak na mzdy dělnické třídy po celém světě, stejně jako to dělala „rezervní armáda“ za dob Marxe. Moje obecné tušení by tedy bylo, že Čína vyroste jako supervelmoc či jako hegemon jen skrze krvavé škatule-škatule-hýbejte se na kapitalistické palubě, nikoli skrze svého druhu „normální“ rozvoj, který přinesl světovou hegemonii pro Británii po roce 1815.

Mám za to, že debata o všech aspektech těchto otázek je vrcholnou prioritou pro současnou a budoucí internacionální revoluční levice.

březen 2005

přeložil: Jindřich Lukáš a Vratislav Domovský (<http://alarm.solidarita.org>)